

Selim İleri'nin *Mel'un* Romanında Dil ve İmla Sorunları *

İbrahim DEMİRCİ

Selim İleri'nin romanı, adından başlayarak dil ve imlâ sorunlarını düşünmeye çağırır: “Mel'un / Bir Us Yarılması”.

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde ve yazım kılavuzunda “melun” biçiminde yazılan sözcüğü söylendiği yahut söylenmesi gerektiği gibi yazmış olmak, göz ardı edilemeyecek bir tercihi yansıtmaktadır. Bu tercihte -en azından imla bahsinde- muhafazakâr bir tutumun öne çıktığını söyleyebiliriz. Romanın adına eşlik eden ve bir çeşit tanımlama olarak karşımıza çıkan “bir us yarılması” ise, dilde yenilikçi, giderek öztürkçeci bir yeğlemeyi imlemektedir. “Us yarılması” “şizofreni”ye karşılık olarak önerilmiş ve dilimizde tutunamamış bir terimdir. Diyebiliriz ki, kitabın adı, romanda macerası yansıtılan Sayru Usman ile bu yansıta aracılık eden Selim İleri'nin bir bakıma bileşimi olmaktadır. Ancak kitaba adını veren “Mel'un” sözcüğünün romanda yeterince temellendirildiği söylenebilir. *Mel'un* romanın 443. sayfasında ve ancak parantez içinde karşımıza çıkar: “(Radife büyükannem kızınca “Mel'un” derdi bana. Jülide annem hıçkırık tutmuşçasına güler, Havva annem ağlar, Rasim Rıza “Mel'un az! Mel'un az!” diye itiraz ederdi.)” Bir kez de, yine büyükanne, yine parantez içinde “Mel'unlar değil, ancak mümin gözüyle bakanlar görebilir” der.” (s. 554)

“Us yarılması” teriminin “şizofreni”yi karşılayıp karşılamadığını bu işin uzmanlarına bırakalım ama 581 sayfa boyunca “Birinci Defter”den “Yedinci Defter”e yazdıklarını okuduğumuz Sayru Usman'ın metinlerinin -bütün romanın- bir şizofrenin yahut us yarılmasına uğramış bir kişiliğin metinleri olarak okunması, romanda dile getirilen olay, olgu, düşünce, yorum, yargı, değerlendirme, eleştiri, kısacası açık ya da örtük bütün iletileri zedeleyen, güçten düşüren bir durum mudur? Sanki öyledir!

Matematik bilgini Rasim Rıza Bey'in tek oğlu Sayru Usman, yatılı ve yabancı bir okulda okumuş, daha çok kadınların bulunduğu bir aile ortamında yetişmiş; resim, edebiyat ve tiyatroya hevesli bir tiptir. Ünlü tiyatro oyuncusu

* *Mel'un/Bir Us Yarılması*, 4. bs., İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Cahide'ye duyduğu aşk, neredeyse bütün hayatını dolduran bir tutku olmuştur. Bu tutkuyu yazma hevesiyle de aevlendirmeye çalışmakta ancak yazdıklarını bir türlü yayımlatamamaktadır. Yayın dünyası “yellozlar” ile “et kafalı oğlanlar”ın elinde kalmıştır ve onlar, Sayru Usman'ı anlayabilecek bilgi ve yeterlikten yoksundurlar. Kendisini Balzac ile benzeştiren, Dickens'tan üstün gören Sayru Usman, sanat ve edebiyat dünyasında -Dante'den Muhsin Ertuğrul'a dek- bir yığın çirkinlik ve ahlâksızlık görmüştür ve onları yargılamaktadır. Ancak kendisi de sanki “başarı” uğruna, kişiliğinden veya gerçeklikten ödün vermeye hazır / yakın gibidir. Birinci Defter'in şu satırlarına bakalım:

“Defterimin sayfaları çok güzel. Yukarıdakiler ve şimdi yazdıklarımın dışında defterimin sayfaları bomboş. Yazdıkça hepsinin ırzına geçeceğim.

Libidom çok yüksekti. Hep elimde dolaşırdım.

Benim bütün derdim bir ilâhe düzmekti.

Yellozlar ve et kafalı oğlanlar bu cümleyi beğenecekler: Hızlı, uçuk, porno girizgâh!” (s. 5)

Koskoca roman boyunca “ilâhe, mâbûde, tanrıça” olarak nitelenen ve uğrunda nice sıkıntılara, çilelere, gülünç veya göz yaşartıcı özverilere katlanılan Cahide tutkusunun böyle bayağı bir cinsellikle harcanıvermesi “ironik” midir, “komik” mi? İki de mümkün görünüyor.

Defterlerini iç konuşma, ikinci Sayru ile ikili konuşma, zaman zaman tiyatro oyunu biçiminde tasarlanmış metinlerle dolduran Sayru Usman'ın heveslerinden biri de haikular yazmaktır. Dördüncü Defter'den birkaç satır: “*O gün Heybeli'de gördüğüm fulya tarlasından mülhem bir haiku bu:*

Yaz rüzgârında

titrek fulya

kaderine isyan ediyor

Seneler öncesinden kalma bir görünümün yine eski bir acıyla fışkırması son haiku'm. Söylemem yersiz: Tabii yine on yedi hece.” (s. 259)

“Söylemem yersiz”, “tabii”, “yine” gibi üç pekiştiriciye rağmen kuşkulanıp bu haikunun hecelerini saydığınızda “on yedi” değil “on sekiz” hece olduğunu görürsünüz. Aceleci davranıp yazarı özensizlikle suçlamayın lütfen! Bu küçük yanlışın bütün sorumluluğu kahramana ait. Çünkü o bir şizofren! “On sekiz”i “on yedi” görmesi ve göstermesi olağandır.

Kimi zaman böyle güven sarsıcı beyanlarda bulunan Sayru Usman, dil ve imla bahsinde de birtakım görüşler öne sürmektedir.

İşte çok iddialı bir yargı: “Memleketimizde kelimeler, *taa Reji İdaresi’nden beri, yabancının tekelindedir.*” (s. 4) Devletin bile dil üzerinde tekel kurmayı başaramadığı düşünülürse bu yargının geçerliliği de sarsılır. Ancak insanları böyle yargılara sürükleyen etkenleri, olguları da göz ardı etmemek gerekir.

Roman kahramanı, zamanla “akis”in “yansı”, “ilâhem”in “tanrıçam” oluşuna değindikten sonra şöyle der: “*Eskiden bestesi bilmem kimin güftesi bilmem kimin denirdi. Meselâ bestesi Manyasi Refik Bey’in güftesi Namık Kemal’in. Şimdi ‘söz-müzik’ diyorlar. Bu değişim acaba ne zaman oldu ve neden oldu?*”

Söz-müzik mi diyorlar, söz ve müzik mi?” (s. 16)

Türkçenin arılaştırılması önemli bir girişimdir: “1970’lerde mi ne, Millî Pedagoji’nin adı birdenbire Ulusal Çocukeğitbilim oldu. Aynı yazıyı, etüdümü, dilini sadeleştirerek yine gönderdim. Fakat bu kez hiçbir cevap alamadım.” (s. 54)

Halk dilinin zenginliklerini yeterince tanımamaktayız: “*Demek Fransızca’dan gelme kataraktın öz Türkçe’si ak basma.*” (s. 57) “*Halk dilinin işbez, oyunbaz buluşları pek hoşuma gider. Meselâ sutyene sütleğen demiştir. (Memeler büyükse sutyenin takkeleri hakikaten birer küçük leğeni andırır.)*” (s. 177)

Kelimelerin sadece anlamlarını değil, kullanım alanlarını ve dönemlerini de gözetmek gerekir: “*Tarih Fakültesi mezunu yazar, ikide birde, “Valide Sultan Pertevniyal Hanımefendi” diyor. Gözlerime inanamadım. Tekrar tekrar okudum: Evet, Semra Özal hanımefendi gibi, Nazmiye Hanımefendi gibi Valide Sultan Pertevniyal Hanımefendi! Demek, mâzimize ait üslup, hitap şekli bu hale geldi. Kıvanın dostlar, kıvanın!* (s. 107) “*Bugünkü dangalaklık üslubumuzda, dangalakçamızda artık şöyle de söyleyebiliriz: Pertevniyal Valide Sultan hanımefendi, tarihimizin first lady’lerinden biridir.*” (s. 108)

Sayru Usman, İkinci Defter’de “*Nurullah Atâ Bey -sonradan Nurullah’ı kaldırmış, Atâ’yı da bir ç ekleyerek Ataç yapmıştır- öyle sanıyorum ki, Cahideme nefret duyanlardan biriydi.*” (s. 128) der ve onun “*Hammer müterciminin oğlu*”nun (s. 129) bu nefretinin “büyük aşk”tan kaynaklandığı yorumunu yapar. Ataç’ın tiyatroya “görmük”, perdeye “gerelti” deyişini az çok küçümsemeye anar.

Ataç’a dokundurular başka yerlerde de karşımıza çıkar: onun yazılarında geçen “dörütsel” “asılanamadı” “kavsaklamadınız mı?” gibi sözcükleri yadırgadığını sezdirir (s. 177).

“*Bütün gün Ataç’ın kitaplarını taradım. Dil dâvası üzerinde ayrıca duracağım; ama kusur karşılığı önerilmiş Ataç tilciğini buldum:*

1956 tarihinde kaleme aldığı “Çelişme” adlı yazısında “*ağdık*” diyor ve parantez açmış, kusur diye eklemiştir.

“*Ağdık*”ı sözlüklerde bulamadım. Acaba nereden geliyor?” (s. 213)

Sonra sözü Tevfik Fikret'e getirir: “Her şeyi, sevincini, ıstırabını, aile hayatını, biricik oğlunun tahsil ve eğitimini, vatan millet hislerini, Sultan Hamid'in istibdatına isyanını, kelimelerini şuur süzgecinden geçiren Fikret'in kasımpatı (*chrysanthemum*) yerine –birdenbire- krizantem demesiyle, kim bilir kaç yüzyıllık kasımpatıyı çöp sepetine atıp krizantemi tercih etmesiyle biz de birdenbire Garpli mi oluyorduk?”

Bu, Fransızca krizantemle (ayrıca bkz.: *Madame Chrysanthème / Pierre Loti*, 1887), Şark servisi-Van Gogh servisi arasında yakınlık, koşutluk -Ataç'ın tilciği miydi?- kurulabilir mi? (Ataç'ın sözcüğü olsa bile buraya yaraştı.)

Gelelelim, takdir etmek gerekir ki, şuur adamı Fikret kelimelerin bile batılulaşacağını ilk idrak edenlerdendir. Krizantem bunun yetkin bir kanıtıdır. Ondan sonradır ki, buhûrumeryem “siklamen” olmuş, kuzgunkılıcı “glayöl”, hatta bir ara mor menekşe –bilhassa Muazzez Tahsin Hanım'ın adapte romanlarında- “violet”, işte bir küçük buket violet, sonra renklerde vişneçürüğü “bordo”, zeytuni “oliv”, firuze “turkuvaz”, samansarısı “gardenya”, somonlar, maronlar gırla.” (s. 213)

Sayru Usman, Nurullah Ataç'ın halkçı olmaktan çok seçkin olduğu kanısındadır: “Bilindiği gibi konyak Fransızca'dan (*cognac*) dilimize geçmiştir. Cognac şehrinde şarabın damıtılmasından elde edilmiş...” (s. 239) “Halk bakıyor ki konyak kamı tutuşturuyor, hemen ‘kanyak’ (kan-yak) adını takıyor. Konyak böylece öz be öz Türkçe oluyor. / İşte dilde arılaşmada tutulacak yol buyken, Nurullah Bey bu yola hiç mi hiç önem vermiyor. Zira öz Türkçe de avamın değil, münevverin işi, hatta münevverin inhisarında.” (s. 240)

Ataç'a yönelik bir eleştirisi de şudur: “İlâhi Nurullah Bey, dil dâvâsını kendinizle başlatırdınız!”

Gülsünler Nurullah Bey'in öz Türkçeciliğine¹ Dilde sadeleşmenin başlangıcı taa nerelere uzanmaz! Türkçülerin programında bu mesele enine boyuna tartışılmıştır: Arapça, Acemce terkipler asla kullanılmayacak Türk Ocakları'nın teklifinde öz Türkçesi olan kelimeler kullanılacak şimal Türklerinin lûgatlarından istifade olunacak, vs. Garpçılar Turan lisanına geri dönmeyecek diyorlardı ama, şimal lûgatlarından kelimeler de akın akın geliyordu.

Büyük harp patlak verince, ardından imparatorluk göçünce dil dâvâsı duruldu. Ta ki Nurullah Bey yazaklarıyla betikleriyle ortaya çıkıncaya kadar. Tabii mâzideki onca tartışmadan boğuşmadan habersiz görünerek.” (s. 399) İzleyen satırlarda Nurullah Bey'in “beyaz perde” yerine “ak perde”, “sinema” yerine “kinema” dediğini de belirten Sayru'nun şu ifadelerindeki Ataç eleştirisi, epeyce ironiktir: “Bay Ataç'ı bugün kim anımsıyor?”

1 Sayru Usman buraya koyacağı noktalama işaretini unutmuş. Ünlem? Nokta? İşaret unutma sonraki cümlelerde de görülüyor.

Men Dakka dukka.

Evet, öyle, men dakka dukka: Bugün artık yüz yaşını çoktan aşmış dil dâvâmızın tek yargıcı tek savcısı tek avukatı rolündeki Bay Ataç şimdi hepi topu iki yüz üç yüz kelimeyle geçinip gidişimizden gönenecek miydi, gönenç, kıvanç duyacak mıydı?

Ankara'da -sırf kendisini ziyaret etmek için gitmiştim- gençlik defterlerimi gösterdiğimde ve o da gençlik defterlerime şöyle bir göz attığında, bana pek yukarıdan bakarak, "Cicili bicili sözler" demişti, "kurtulun bu cicili bicili sözlerden. Gökçeyazınımızı düşünen kişiler, düşünmenin tasasını çekmiş kişiler kuracaktır. Bugünkü Avrupa gökçeyazını Yunan ve Latin'dir. Gidin Yunanca, Latince öğrenin."

Hem "muallim" diye yazmışım hem "öğrenci" diyormuşum, hem "kelime" hem "tilcik" -ona yaranmak için yazmıştım- hem "özlem" hem "hasret". Ona ne?" (s. 400)

Ancak Sayru Usman, bu Ataç eleştirisinden az biraz pişmanlık duymuş gibidir: "... çünkü Bay ataç değinmesine şunu da eklemek istiyorum:

Tatlı bir mayıs ayıydı, biz İstanbul'dan Bay Ataç'ın Ankara'da sayrılarevine kaldırıldığını öğrenmiştik. Daha altmışına gelmeden orada öldü. Ciciler biciler yüzünden kendisine alınmadım desem yalan olur, ama ölümüne üzülmüştüm, hem de çok üzülmüştüm. Devrik tümceyi bolca kullanarak edebiyatımızın sentaksına katkıda bulunmuştu. Gerçi ilk ben kullanmadım, bakın "bugünkü" yazısında Bay Hüseyin Cahit Yalçın da kullanmış, ben mi öğrettim o yaşlı başlı kişiye demiştir ama, alçakgönüllülüğünden. Üstelik o zamanlar hastaymış. Devrik tümcenin geldiğini göremeyenlere, sezemeyenlere özdenlikle üzülürdü... (Bu 'özdenlik'i samimiyet yerine kullanıyordu; sonra içtenlik oldu.)" (s. 402).

"Das Kapital'in Sermaye adlı tercümesini" okuduğunu görüp kendisine "Çapkın! Bıçkın! Uçkun!" diye takılan İffet Hanımefendi'den söz eden Sayru Usman, onun "hoş görürlülüğünü esirgeme"yişinden dem vururken yeni ve tuhaf bir kelime ürettiğinin farkında değil gibidir (s. 403).

Kahramanımız, Ataç muhabbetine doymamıştır sanki: "Nurullah Bey aynı zamanda bir özgürlük savunucusuydu. Tabii bizim hürriyetsizliklerle dolup taşan tarihimizden tek bir örnek vermeyerek, tek bir örnek vermeye gönül indirmeyerek.

Varsa yoksa Voltaire, Rousseau, Mösyö André Gide filan. Voltaire pek yakındı Nurullah Bey'in, ..." (s. 404). Ataç'ın karşısındakini pek dinlemediğini, susturmayı, "tırstırma"yı iyi bildiğini anlattıktan sonra şöyle devam eder: "Şimdi kendisi için üzüldüğümü okusa, bırakın o cicili bicili sözleri, koşup Yunanca, Latince öğrenin der miydi?

Bir yazısında da, Avrupa dillerinden birini okuyacak, anlayacak kadar bilmeyen kişi yazar olamaz diyordu; git git o kanya varmış. Şimdi biliyorlar, hatta doğru-

dan doğruya “Avrupa dillerinden biri”yle yazıyorlar, yazar mı oldular?

Yine de içimi ürpertir, yüreğimi yakar o son yazısı, sayrılarevine düştüm, bu kez önemliye benziyor diyor; sağınlar -hekim karşılığı kullanmış, önermiş- İstanbul'a gitmesine izin vermemişler. “Kim bilir? ola ki son yazdığım çizeklerdir bunlar” diyordu, çok fena olmuşum. Çizek, sağın, onunla sona erdi dil dâvâmız.

(Bu ‘çizek’ sonradan çiziktirme olan mı?)” (s. 405)

Sayru Usman'ın bu sorusu, onun Ataç'ı anlayacak ve değerlendirecek yetkinlikten uzak olduğunu düşündürebilir.

Sayru Usman'a göre dilimizdeki yoksullaşmanın bir sebebi de bilgisizliktir. “Eflatuna çalar pembe” manolyadan söz ettiğinde, kendisine gülmüşlerdir. Oysa Kandilli sırtlarında pembe çiçekli bir manolya vardır ve Çallı'nın bazı tablolarında da görülen o çiçek, “bir sanatkâr fantezisi” değildir. (s. 172)

Kanuni ile Sultan Hamid arasındaki benzerliği açıklamaktan söz ederken, kahramanımız kendi içinde şöyle bir tartışma yaşar:

“Sayrucuğum ikisi de Osmanoğlu, ikisi de padişah.

Bunlar yetmez. Bunlar soydaşlık ve konumdur. (Benim konum yani mevzuum değil; pozisyon anlamına 'konum'.)” (s. 187)

“Bölük” kelimesinin askerî birlik anlamına geldiği halde “kısım” veya “çeşit” anlamında kullanılışını eleştirir (s. 268). Sonra şunları ekler: “Sık sık dil üzerinde durmuşumdur. Bitmeyen dâvalarımızdan biri dil dâvamızdır, imlâ dâvamızdır. İmlâ üzerinde durmuşumdur. Kaldırılan şapkaları iade etmiş, böylelikle telâffuz sorunlarımıza bir nebze şifa getirmişimdir. / Yalnız dilde ne kerte arılaşacağı konusunda tereddütlerim hep sürüp gitmiştir. Meselâ “olay” şaibelidir. Türkçe'de fiilden (olmak) yapılan isimde -ay eki yoktur. Ayrıca vak'a, hadise karşılığı kullanıyorsak, bir de 'olay çıkartıyoruz'. Gerçi hadise de çıkartıyoruz. Ama vak'a çıkartmıyoruz. (Lisanın mâzisini unuttuyorum: Yoksa, vak'a çıkartıyor muyduk?)” (s. 269)

Sayru Usman'ın hem de dilden söz ederken dil yanlışına düşmesi ilginçtir; “dilde ne kerte arılaşacağı” ifadesinin kusurlu olduğunu görememekte, “dilinde ne kerte arılaşacağı” veya “dilinde ne kerte arılaşılacağı” diyememektedir. Başka kusurlar da işlemektedir. Örneğin, “Dört teganni solist” (s. 253) derken “teganni”yi “muganni” yahut “muganniye” yerine yanlış kullanmaktadır. “Yeni bilgitayın zihniyeti (anlak) buydu.” (s. 375) derken “anlak”ın “zihniyet” değil “zihin” ve/veya “zekâ” karşılığı olduğunu unutabilmektedir. “Hayalimde Cahide boyuna Muhsin'e gülümsüyordu, derken pelikül kararıyor, film şeridi ansızın kopuyordu.” (s. 370) cümlesinde kararan “pelikül” yani “film şeridi” midir, yoksa perde mi? “... o yaz gecesi siz ağlıyor diye ben de ağlamıştım.” (s. 424) demesi aşk esriğine bağışlanabilir. Ama “tiksinti” veya “tiksiniş” yerine “tiksinc” (s. 562)

demesi kolay bağışlanamaz.

Sayru'nun hayatında "oraj"a karşı "yağmur fırtınası"nı önerme girişimi de bulunmaktadır: "İkide birde 'Yarın hava orajlı olacak' denirdi. Bu orajlı nereden çıkmıştı, kim çıkarmıştı orajlıyı, bilmezdik. Öyle anlaşılıyor ki, Fransızca orage'a rüzgârlı, fırtınalı, esintili yetmemiş. O zamanlar Türk Düşüncesi'ni çıkaran Peyami Safa'ya -kimilerine göre büyük bir Türk milliyetçisi, kimilerine göre muhbir bir faşist- derhal bir mektup yazdım." (s. 284) Peyami Safa, konu üzerinde duran bir yazı kaleme almış ama Sayru Usman'ın adını bile anmamıştır! Onun yerine Hamdi Varoğlu'nun haklılığından söz etmektedir. Defterine "Sayru Usman'ın durup dururken nasıl Hamdi Varoğlu oluverdiğini anlayamamış, şaşır kalmıştım." yazan kahramanımız, Peyami Safa'nın beklentisinin gerçekleşmediğini, hiçbir hava bülteninde "yağmur fırtınası" denmediğini, hatta "kar fırtınası"nın bile unutulduğunu belirttikten sonra ekler: "Benim zavallı yağmur fırtınası -o yağmur fırtınam- bir roman ismi kadar güzeldi..." (s. 285).

Bir taksi şoförünün "läübâli bir gülüşten sonra" kendisine "hocam" diye seslenmesi üzerine Sayru Usman'ın içinden geçen düşünce şudur: "(Bu 'hocam' sözü yeni çıktı. Cumhuriyet'in 'öğretmen'ine ne oldu bilmiyorum.)" (s. 297) Bu düşünüş, taksi şoföründen çok Cumhuriyet'e hayıflanmaktadır sanki.

Dildeki değişmelerde siyasetin etkisine ilişkin bir gözlem: "Öyle zannediyorum ki, tam o senelerde, daha düne kadar herkesin Rus Salatası olarak bildiği ve adlandırdığı, patatesli, bezelyeli, kornişonlu, havuçlu salata birdenbire Amerikan Salatası oldu. Amerikan salatası aşağı, Amerikan salatası yukarı.

Elvis hayallerimin paramparça edildiği o bedbaht dönemde, "Niye artık Rus salatası demiyoruz? Bu aynı salata değil / mi?" diye soracak olmuş, derhal susturulmuşum. Rus Salatası ismi meğer beşinci kol faaliyetiymiş. Beşinci kol faaliyeti olduğu anlaşıldıktan sonra araştırılmış; bu Rus Salatası'nın Amerikan mutfağından gelen bir lezzet olduğu ortaya çıkmış." (s. 326)

Kahramanımızın dile ilişkin bir dikkatini de şu paragrafta görmekteyiz: "Akşam yıldızının aynı zamanda Sabah Yıldızı, Çoban yıldızı, Zühre, aynı zamanda Çolpan, Çulpan, Venüs oluşu beni her zaman büyülemiştir. Şimdi Sabah yıldızıyken birdenbire Zühre oluyor, az önce Çolpan'dı şimdi Venüs, yarın günbatımında Akşam yıldızı, öbür gün Çoban yıldızı. Boyuna kimlik değiştiriyor, ad san değiştiriyor. Yahut kendinde birkaç birçok kimliği barındırıyor.

İnsanoğlu da böyledir Sayru: Şahsiyeti durmadan değiştir." (s. 408)

Sayru Usman'ın -belki Selim İleri demeliyiz-, kendine özgü sözcükleri de vardır; "yankımak" (s. 101, 198), "boğunçlu" (s. 320), "yıprantı" (s. 379). Broşür veya risale anlamındaki "yaprakça" (s. 420) yazarımıza mı aittir yoksa alıntı yapıldığı söylenen yazara mı? Seçemedim.

İmla

Mel'un romanında imla konusunun ele alındığı yerleri şöyle sıralayabiliriz: “İmlâ kılavuzlarından birinde hercaî ‘hercai’ diye yazılmış. Daha ilginci, benim tabîi diye yazdığım tabîi diye yazılıyor. Şimdi ben tabîi ve hercai diye mi yazacağım?”

Çeşit çeşit imlâ kılavuzumuz var. Eskiden her beş on senede bir değişen imlâmız vardı. Bütün bu değişiklikler şimdi hep bir arada kullanılır hale geldi.

İmlâsında bile birleşmemiş bir ulusun sonu nereye varır?

Yeni bir şey öğrenmek istemeyenler boyuna imlâlarını değiştirerek yeni bir şey öğrendiklerini zannederler.

Père Arnoux “Bir yandan şapka devrimi yapıp harflerin şapkalarını niçin atıyorsunuz, hiç anlayamıyorum” derdi.

O zamanlar kâğıt değil ‘kaat’ yazardık.

Tren değil, tiren.

Spor değil, ıspor...

Bu yaştan sonra tabîi ve hercai diye değiştirmeme imkân yok.” (s. 113)

“Asli vazifem birleştirmektir. Fakat Mevlid’inde bile ikiye bölünmüş bir cemiyet. Aman Allahım! / Fikir ve ruh dünyamı bu ikilikler, ihtilâflar mahvetti.

Dikkat ettim, Lâzime Hanım “Mevlut” diyor, Migros’taki kasiyer kız da, Ayşanım da. Bindığım taksilerin şoförleri oldum bittim Mevlut derler. Manav Mevlut diyor, kasap Mevlut diyor. Süleyman Çelebi Mevlid yazmış. (...) Küfe Muallâ Mevlid’de ısrar ederken, Bayan Nezahat “Bu lüzumsuz gayretkeşliği lütfen bırakalım, Mevlid Mevlût olarak Türkçeleşmiş, halka mal olmuş, kullanalım” derdi.” (s. 168-169)

Sayru Usman, bir süre sonra aynı konuya yeniden döner: “Üzüntüyü bırak, meselelere bak!

“İzahlı tam metin” diyor, Süleyman Çelebi / Mevlûd yazdıktan sonra içerde Süleyman Çelebi / Vesiletü’n-Necât / Mevlût / (Mevlid) yazıyor. (...) Çocukluğumda pek çok mevluta gittim.” (s. 216)

Bu satırları okurken ya Sayru Usman’ın kulaklarında bir sorun var ya da yazı yazmayı bilmiyor dedim. Çünkü ülkemizde şimdiye kadar “mevlut” diyen birine rastlamış değilim, hemen herkes “mevlût” der ve “mevlût” yazar. Google da 0.21 saniyede yaklaşık 5.230.000 “mevlût” bulur. Bu ülkede adı Mevlût olan binlerce erkek vardır. (Mevlûdiye kızlarımız daha azdır: 0.20 saniyede 6.350 sonuç). Hâl böyleyken Sayın Sayru Usman’ın bir kez bile “mevlût” diyememiş

olması gerçekten şaşırtıcı bir olgudur!

Sayru Usman'ın imla farklılıklarına ilişkin dikkatleri bununla sınırlı değildir elbette. Bir ressamdan söz ederken şöyle der: “*Bu adamın ismi Lorich mi, Lorieh mi?; Melchior Lorieh veya Melchior Lorich mi? Aynı kaynakta (Şehsuvaroğlu) iki defa, üç defa farklı yazılmış.*” (s. 179) Kendi yanlışını gördüğü de olur: “*Bu Kiti (Kitti diye demin yanlış yazdım), benim Konkordiya şantözü Kette olabilir mi?*” (s. 182)

Bir harfi bile önemser: “*Ataç'ın ısrarla Abdal dediği Budala'yı yeniden okuyayım dedim. Nastasya Filipovna -Cahide'nin canlandırdığı- meğer iki p'yle yazılıyor-muş: Nastasya Filippovna.*” (s. 318)

Elbette yazıda bir harf çok önemlidir: “*Sandık odasına gizlice baktım: Peyzajım -ters çevrilmiş!-, kırık bir çini sobanın üstünde atılı duruyor. (Bir 's'i ile bir 't' neler neler değiştiriyor!)*” (s. 185)

Kanuni ile görüşen “Busbecg”in “Busbecq” biçiminde de yazıldığını, bir kaynakta Kanunî'nin “iki a'yla yazıldığını “zannımca daha doğrudur” açıklamasını yaparak belirttikten sonra, “payitaht”ın Esendal tarafından “payitaht” şeklinde yazıldığını kaydeder. (s. 189-190)

Yanlış kolayca fark eder: “*Yokum ama bendeki anılar da kimse de yok. (Buradaki 'kimse de'nin bitişik yazılması gerekmez mi? Kimsede...)*” (s. 383) Fakat Sayru Usman, “Shakespeare mütercimi şair”in “aşırmento”sunda geçen yazım yanlışını görmemiştir: “*Shakespeare'de müşavir Gonzalo'nun ağzından ... bu anlayışı dile getirirken...*” (s. 422) ifadesinin “Shakespeare de...” olacağına parmak basamamıştır.

“*Burhaneddin Bey –henüz iki t'yle yazmıyorduk ve zaten eski yazımızla yazıyorduk- ...*” (s. 263) Altıncı Defter'deki bu cümleyi okurken İkinci Defter'de geçen “*Eski yazımızı sökemediğim için Finten'i ne yazık ki baştan sona okuyamam.*” (s. 93) ifadesini hatırlayıp gülümseyebilirsiniz.

İmla hususunda kuşkuya düştüğünde bunu belirtir: “*yayıncıların (yayımcı?)*” (s. 28) “*O mankafalar arı dilimizde yayıncı mıdır, yayımcı mıdır? (Dil dâvâsi üzerinde durulacak.)*” (s. 175), “*Hürrem (Hurrem)*” (s. 192) “*pantolonlarım (pantolon?)*” (s. 329), “*rufai' (rifai?)*” (s. 341), “*Amerikan cikletleri (çiklet?)*”, “*aniden (âniden?)*” (s. 370) “*Sokullu (Sokollu?)*” (s. 482), “*kasımpatılar (kasımpatları?)*” (s. 532).

“*David Copperfield'i (i?) okuduğumda ilk mektep talebesiydim.*” (s. 508) Sonraki sayfada “*Copperfield'i*” yazmıştır. “*caminin (camiin?)*” (s. 450) “*meyus (me'yus)*” (s. 544).

İmla konusunda böylesine titizlenen bir yazarın metinlerinde kimileyin “bazan” kimileyin “bazen”, bir yerde “entelektüel”, başka bir yerde “entellektüel” yazıldığını görmek, bir kez “konca” denmişken sonra “gonca” denmesi, şurada “akıbet” iken orada “âkıbet” oluvermesi, “dâvâ”nın “dâva”laşması çok şaşırtmadı beni. Ama “Lugatları karıştırdım” (s. 20) demesini yadırgadım, keşke lügatleri karıştırsaydı! “Safir lâciverdi” yerine “safir lâciverdi” diyebilseydi! “Puntuna getir”eceğine “punduna getirseydi!” “Tornacı tesfiyecı” yerine “tornacı tesviyecı” deseşeydi! Kaşkollarından söz ederken “kaşkollerim” deseşeydi! Kolların “adeleli” değil “adaleli” olduğunu hatırlasaydı! “İstibdatı” değil “istibdadi” sorgulasaydı! “Haşareyi güldürmeyiniz!” (s. 362) diyerek kimi haşarelere fırsat vermeseydi!

Sertlik tutkusuna kapılıp “müsvedde”ye “müsvette” demeseydi. Yine aynı tutkuyla “epilogtaki”, “Strindberg’tir”, “III. Richard’ta” gibi yazım yanlışları yapmasaydı!

Şimdi sıralayacağım yazım kusurları “sehven” işlenmiş olsa gerek: “*muhteşem tuvalatini, fevkâlede, bayiiide, “Netâyıcı’l Vuk’ât”, Ebu’l-Âlâ Risâleu’l-Gufrân, gidir, itelene kakılana, almayanız, krayon, dinazorlar, polisye, geliyorki, isimi neydi, çevilmiş, gazeteleri karşıtıryordum, Fikret Moulla’lar, Eliot’un, çarpıtıırdın, nılı sükût-ı istifham, (“nili” olacak), kanape, mendabur, ekaliyet, zaptıııapt, binlece, deniz mahsülleri, Quisine (Cuisine), bâyatı şarki, behremend olmayısın, zâhire gemisi, “Hak’kın rahmetine kavuşmuş”, “bulaşıkları kim yıkacak?!”*”, “Mısııırcı kayığı yaklıştır.”

Selim İleri’den rica ediyorum, romanın yeni baskısında Baki’nin beytinin doğru yazılmasını sağlasın:

“Minnet Hûda’ya, iki cihanda kılb said

Nâm-ı şerifin eyledi hem gâzi hem şehid” (s. 188) olur mu? Olmaz!

Doğrusu:

Minnet Hudâ’ya, iki cihanda kıldı said

Nâm-ı şerifin eyledi hem gâzi hem şehid

Bir de “... bize ait her şeyi toptan reddetmeyi, inkâr etmeyi marifet sayarak birer halk düşmanı kesildiklerinin ayırtında bile değiller.” (s. 438) cümlesinin son dan üçüncü sözcüğünü “ayırdında” yaparsa sevinirim.

Son olarak, şunu sorayım: “Gerçi sonunda kötü kalpli kapitalistler cezalarını çekiyorlardı ama, yoksullar, sömürenler hep umutlarıyla baş başa kalıyorlardı.” (s. 508) cümlesinde “sömürülenler” yerine yanlışlıkla “sömürenler” mi yazıldı, yoksa bu durum Sayru Usman’daki us yarılmasının olağan bir sonucu mudur?